

İRAN'DA FETH ALİ ŞAH DÖNEMİ (1797-1834) ASKERİ REFORMLARI VE SONUÇLARI

MILITARY REFORMS IN IRAN DURING THE ERA OF FETH ALİ SHAH (1797-1834) AND THE RESULTS

Eralp YAŞAR AZAP

Dr., Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, eralpyasarazap@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 25 Ağustos 2022
Kabul edildiği tarih: 28 Eylül 2022
Yayınlanma tarihi: 20 Aralık 2022

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 25 August 2022
Date accepted: 28 September 2022
Date published: 20 December 2022

Anahtar Sözcükler

Askerî reform; Kaçar hanedanlığı; İran; İngiltere; Fransa

Keywords

Military reform; Qajar (Kaçar) dynasty; Iran; Britain; England; France

DOI

10.33171/dtcjournal.2022.62.2.11

Öz

Safevilerden itibaren ordusunu kuvvetli bir hale getirip doğuda hâkim güç olmak için gayret sarf eden İran, bölgede kurduğu farklı hanedanlıkların iktidarında çeşitli askerî modernizasyon süreçleri geçirdi. Ancak Kaçar Hanedanlığı İran'da iktidara gelene kadar bu süreçler, planlı ve kapsamlı süreçler olmadı. Feth Ali Şah'ın tahta çıkışıyla beraber Kaçarlar, dönemin paradigma ordularından yararlanmaları gerektiği kanaatine vardı ve bölgede siyasi olarak var olmak için askerî reform sürecini başlatmayı gerekli gördü. Bu anlamda ilk süreç, 1807 yılında Fransızların başkent Tahran'a gelişiyle başladı. General Gardane başkanlığında İran'a gelen askerî heyet, düzenli bir orduya sahip olmayan bu ülkenin ordusunda ilk kapsamlı askerî reform sürecini başlattı. Yaklaşık iki yıl İran'da kaldıktan sonra siyasi anlaşmazlıklar dolayısıyla 1809 yılında İran'dan ayrılan Fransızların ardından aynı yıl İran'a gelen İngiliz askerî ve diplomatik heyeti, ikinci kapsamlı askerî reform sürecinin İran'da uygulanmasına vesile oldu. İngilizler de Fransızlar gibi İran ordusuna silah, cephane tedarik etti ve askerlerin düzenli bir ordu gibi hareket etmesi için onlara ciddi eğitimler verdi. İran, askerî reform süreci devam ettiği sırada yaşanan Rus savaşında sahada ciddi başarılar elde edemese de doğuda yüzyıllardır savaştığı Osmanlı Devleti'yle girdiği savaşta reform sürecinin yarattığı avantajlardan istifade etti. Bu çalışma, Feth Ali Şah döneminde İran'da başlayan kapsamlı reform hareketlerinin ne şekilde gerçekleştiği ve pratiği üzerine yapılan değerlendirmeyi içermektedir.

Abstract

Iran, who had been struggling for strengthening her army and becoming the hegemon power in the East since Safavids, experienced various military modernization processes during the rule of different dynasties that she established over the region. However, these processes were not planned and comprehensive until Qajar (Kaçar) Dynasty came to the reign. Together with the enthronement of Feth Ali Shah, Qajars reached the conclusion that they required to benefit from the paradigm armies of the period and considered it necessary to initiate the military reform process in order to have a political presence in the region. In this sense, the first process started with coming of the French to the capital Tehran in 1807. A military delegation that came to Iran under the leadership of General Gardane initiated the first comprehensive military reform process in the army of the country, which did not have any regular army. Following the French, who left Iran in 1809 because of political disagreements after having stayed in Iran nearly two years, the British military and diplomatic delegation that came to Iran within the same year conducted to the second comprehensive military reform process to be implemented in Iran. Just like the French, the British supplied weapons and ammunition for the Iranian army and provided serious training for the soldiers to act as a regular army. Although Iran could not achieve serious success in the field in the Russian war which took place during the military reform process, she benefited from the advantages created by the reform process in the war with the Ottoman Empire, with whom she had fought for centuries in the East. This study includes the assessment of how the comprehensive reform movements, which were initiated in Iran during the reign of Feth Ali Shah, were implemented and how their practice was.

Giriş

Savaşların temel bileşenleri arasında yer alan asker ve teçhizatın donanım açısından ne durumda olduğu, ülke ordularının harp sahasında göstereceği performansla yakından ilişkilidir. Orduların taktik, teknik ve doktrin kabiliyetlerinin insan unsuruyla birleşmesi ve bu birleşimin çağını yakalayan rakip kuvvetlerin

potansiyeliyle yarışacak derecede paralellik göstermesi, orduların başarıyı yakalama şansını artırmaktadır. Harp sahasında insan unsurunun, başarıya doğrudan katkı sağladığı düşünüldüğünde, ülkelerin kendi dönemlerinde gücü ve yapısıyla örnek teşkil eden yani paradigma ordusu olarak kabul gören devletlerin ordularından yararlanmaları da bu bağlamda önem arz eder. İran devleti de tarih boyunca yukarıda zikredilen çerçevede hareket etmeye çalışmış, harp sahasında rakip güçlere karşı galibiyet elde edebileceği enstrümanları tasarımılamak için uğraş vermiştir.

Safevilerin İran'da iktidara gelmesiyle alevlenen şarktaki rekabetin muhatabı olan Osmanlı Devleti, uzun yıllar sürecek saltanatında bu ülkeyle savaşmış ve ilişkilerin seyri büyük oranda savaşlardan çıkacak neticeye göre şekillenmişti. Bu bağlamda Safeviler, yer yer savunma yer yer de saldırı planları yapmak zorunda kalmış ve askerlerinin savaşma tarzı, kale ve şehir savunması, insan kaynağı gibi meselelerini çözmek için gayret sarf etmişti (Hayli ve Fer, 1399, s. 83). Şah İsmail zamanında İran ordusunda Kızılbaş boyu bulunmaktaydı. Bu boy, ordunun yapıtaşını oluşturan ana unsurdur ve ordunun teşkil sürecinde oluşturulan meşveret meclisinde, şahın yanında yer alırdı (Firuzcai ve Heydari, 1391, s. 79). Zamanla düzenli ordu tarzında yapılan ve birimlere ayrılan orduda; tüfekçiler, süvari çerileri, gulamlar, tophane mensupları da önemli bir yere sahip oldu. Şah İsmail, askerî yapıyı baştan teşkil ederken, teçhizat açısından da modern bir ordu yaratma ve başarı elde etme düşüncesindeydi. Bu doğrultuda Venediklilerle kurulan ilişki, ehemmiyet arz etmekteydi. O dönemde Avrupa'da yaygın olarak kullanılan savaş gereci tüfeğin ve topun İran ordusunda yaygınlaşması, Şah İsmail'in çabalarıyla mümkün oldu. Osmanlı Devleti'ne kaybedilen Çaldıran Savaşı'ndan sonra Mirza Şah Hüseyin'in emri altında 2000 topçu göreve getirildi ve 50 top da onların emrine verildi. Keza 1521 yılında Portekizlilerin yardımıyla bu sınıf daha da kuvvetlendirildi. Şah Tahmasb zamanında bu kuvvetlerden ciddi manada istifade edildi. Ancak her modernleşen ordunun yaşadığı adaptasyon sancısı, Safevilerde de kendisini gösterdi ve Safevi askerleri bu silahları kullanmakta büyük oranda zorluk çekti (Basri, 1391, s. 111). Bu dönemde girilen modernizasyon çabaları, ordu yapısı itibarıyla beklenen etkiyi göstermemişti ve Safeviler döneminde İran ordusu modern silah kullanımı, taktik-teknik-doktrin çerçevesinde hareket kabiliyetine sahip düzenli bir ordu yapısına sahip olamadı (Basri, 1391, s. 117-118). Bu duruma etki eden faktörler arasında, Türkmenlerin yaşam tarzından kaynaklanan mobilize savaş anlayışı etkiliydi. Keza I. Şah Abbas zamanında kısa süre de olsa birçok aşiret gibi Şahsevenlerin de bu amaç

doğrultusunda kullanılması, bunun örneklerinden biriydi. (Tapper, 2004, s. 96-97; Erdoğan, 2015, s. 47).

Safevilerden sonra İran'da hâkimiyet kuran Afşarlı Nadir Şah da devraldığı iktidarda, orduyu nicelik ve nitelik olarak geliştirme gayreti içerisine girdi. Onun döneminde de topçuluk ve ateşli silahları kullanan askerlerin sayıca artırılması ve savaşa hazır hale getirilmesi yönünde adımlar atıldı (Golamrezayi, 1393, s. 152). Ondan sonra İran'da hâkimiyeti ele alan Zendler de askerî olarak kendilerini güçlü kılmak adına girişimlerde bulundular ama bu dönemde ordu yapısında Afşar dönemindeki kadar bir değişiklik yapılamadı (Şabani, 1385, s. 71) ve İran'da Kaçar Hanedanı ile başlayan süreç, ordunun her anlamda dönüştüğü dönem olarak temayüz etti.

Bu çalışmada, Kaçar Hanedanı'nın kurucusu Ağa Muhammed Şah'tan sonra tahta geçen ve İran tarihinde çok önemli reform hareketlerinin başladığı dönemde İran tahtında bulunan Şah Feth Ali'nin saltanatı sürecinde yapılan askerî reform hareketleri, bunun İran'da ne şekilde ve kimler tarafından uygulandığı ile ilk Rus ve Osmanlı savaşındaki yansıması ele alınmıştır. Çalışma metni büyük oranda, Farsça, İngilizce ve yer yer Türkçe kaynaklar kullanılarak tesis edilmiştir.

Reform Hareketlerinde Rus Etkisine Bakış

Ağa Muhammed Han'ın kurucusu olduğu Kaçar Hanedanı'nda ilk askerî reform çalışmaları, Kazvin'de Avrupai tarzda bir ordu meydana getirmek için kışla tesisiyle başlamıştı. Karabağ ve Nahçıvanlı olup, Rus ordusundan atılan askerler, İran ordusunun eğitilmesi için görevlendirilmişlerdi (Sadri ve Karadeniz, 2014, s. 128). Rusya'nın 1801 yılında Gürcistan'ı ilhak etmesiyle coğrafyasını tehdit altında görmeye başlayan Feth Ali Şah, ülkesi için yeni ve modern bir ordunun oluşturulmasını elzem görmekteydi (Yetiş, 2017, s. 36). Bu manada Rus ordusundan tard edilen asker kaçakları arasında olup İran ordusuna katılan ilk asker ve reform çalışmalarına katkı sunan isim, Samson Yakovlevich Makintsev oldu. Kendisi esasen trompet çavuşuydu. Mensup olduğu Rus alayından kaçtıktan sonra İranlılara teslim oldu ve İran'da reformların öncüsü olan Feth Ali Şah'ın Veliht Şehzadesi Abbas Mirza'nın hizmetine girdi. Abbas Mirza onu, teğmen rütbesiyle istihdam etti. Makintsev'in İran'da istihdam edilmesiyle Rus ordusundan kaçıp İran ordusunda görev almak isteyen askerlerin sayısında artış gözlemlendi. İçerisinde Müslümanların da yer aldığı bu askerlerden ayrı bir alay teşkil eden Abbas Mirza, Makintsev'i önce albay sonra da general rütbesiyle terfi ettirdi ve

Makintsev artık “Samson Han” unvanını alarak bir İranlı gibi muamele görmeye başladı (Cronin, 2012, s. 152).

Trompet çavuşluğundan generalliğe kadar yükselen Samson Han, kısa süre içerisinde Abbas Mirza'nın güvenini kazandı. “Bahaduran” yani “Kahramanlar” adı altında bir ordu teşkiline giden Makintsev onları eğitti ve bu ordunun İran içerisindeki iç isyanların bastırılmasında kullanılmasına katkı sağladı. Onun teşvikiyle ve yardımcılarıyla yine Rus ordusundan kaçan askerler, Tebriz’de bir araya getirildi. Alay zamanla büyüdü ve sayısı artarak büyük bir güce dönüştü. Ancak etkinliği üzerinde aynı şeyi söyleyebilmek söz konusu değildi. 1820-1823 Osmanlı-İran Savaşı sırasında bu alayın mevcudunun 800 ila 1000 kişi arasında olduğu söylenmekteydi. Bu savaşta aktif görev alan ve kendini kanıtlayan alayın ilerleyen yıllarda sayısı iyice arttı ve 1830’ların başında alayın asker mevcudu 12.000 kişiye kadar ulaştı. Bu yıllarda Rusları rahatsız etmeye başlayan kaçak askerler mevzusu, çözüme kavuşturulması adına İran ile müzakere edildi ve o tarihten sonra geçişkenlik gösteren sınırlardan İran’a sığınan askerlerin sayısının azaldığı gözlemlendi (Cronin, 2012, s. 153-154).

Rus ordusundan kaçan askerlerin İran ordusu içerisinde istihdam edilmesi, onların kendi ordularında edindiği tecrübelerin İran askeri tarafından model alınması açısından önemliydi. Lakin bu durumun, İran’ın Rus savaşlarında bir başarı etmesine tesiri olduğu söylenemez. Askerî modernizasyon anlamında asıl planlı sürecin, Rus ordusundan kaçan ilk askerlerden sonra İran’a gelen Fransız ve İngiliz subaylar tarafından başlatıldığı görülecekti.

Fransız Askerî Misyonunun Tahran’a Gelmesi ve Sistemli Reform Hareketleri

XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başlarından itibaren İngiltere ile Fransa, Orta ve Yakındoğu’da büyük bir sömürge yarışına girişmişlerdi. Aynı dönemde Rusya’nın da Kafkasya üzerinde yayılmacı bir siyaset izlemesi, bu üç ülkenin İran ve Osmanlı devletlerinin topraklarını ciddi manada tehdit etmesi demektir. İngiltere ve Fransa, özellikle Hindistan’a giden yolu kontrol altına almak adına İran’la yakın ilişki kurmak zorundaydı. Bu anlamda her iki devlet de Tahran’la diplomatik temaslarını kuvvetlendirecek adımlar attı ve elçi seviyesindeki diplomatlarını İran’a gönderdi (İvanov, 2021, s. 247).

Stratejik olan uzak ve yakın hedeflerini güvence altına almaya çalışan her iki devletten Fransa; Rusya ve İngiltere'nin politik yatırım yapabileceği İran'daki siyasi adımlarını boşa çıkarmak için harekete geçti. Napolyon Bonapart, bunun en iyi aracının askerî olarak o ülkeye destek vermek olduğunun farkındaydı. Zira İran; Osmanlı ve Rusya ile jeostratejik hedefleri açısından ters düşen bir siyaset izlemekteydi ve bu yüzden de ordusu her daim savaşa hazır olmak durumundaydı. Tüm bunları değerlendiren Napolyon Bonapart, 4 Mayıs 1807'de İran ile Finckenstein Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşma, bir savunma-saldırı antlaşması olarak nitelendirilmekteydi. İran Şahı Feth Ali, Fransa ile imzaladığı bu antlaşma ile İngiltere'yle olan siyasi ve ticari ilişkilerini sonlandırıyor, askerî olarak Fransa'ya yardım edeceği sözünü veriyordu. Şah'ın, Napolyon'a vereceği bu yardım, Basra Körfezi'nden Hindistan'a gidecek Fransız filosuna, İran limanlarını açmak anlamını da taşımaktaydı. Mukabilinde Napolyon da o sırada Rusya ile savaş halinde bulunan İran'a destek vereceğini ve İran ordusunu modern silahlarla donatarak askerlerini eğiteceğini taahhüt ediyordu (İvanov, 2021, s. 249).

Antlaşmadan sonra kalabalık bir sefaret heyetiyle Napolyon tarafından başkent Tahran'a gönderilen Fransız askerî ve diplomatik misyon temsilcileri, İran Şahı Feth Ali ile görüştüktan sonra çalışmalarına başlayacaktı (Gardan, 1362, s. 59). Mutant bir şekilde Tahran'a giriş yapan Fransız heyetinin başında, General Alfred do Gardane vardı. Napolyon'un en güvenilir ve tecrübeli askerlerinden olan Gardane, yanında bulunan birçok Fransız asker ve teçhizatla birlikte İran ordusunda başlayacak ilk geniş kapsamlı askerî reform hareketine riyaset edecekti. Bu göreve başlamadan önce İran Şahı Feth Ali tarafından birinci rütbeden Şir-i Hurşid nişanıyla onurlandırılan Gardane (Driault, 2013, s. 293), yaklaşık iki yıl sürecek İran'daki vazifesine başladı. Zaman zaman İran Şahı Feth Ali ile birlikte ülke içerisindeki seyahatlere katılan Gardane, askerî manevraları denetliyordu. Gardane en temelde, İran ordusunu teçhizat, talim ve doktrin itibarıyla Avrupai bir tarza büründürmek istiyordu. Gardane ve heyeti İran'a geldiğinde İran ordusunun durumu, askerî kabiliyetten ve teçhizattan yoksundu. Süvari sınıfı diğer sınıflara nispetle iyi olup bu sınıfta yaklaşık yüz kırk dört bin asker görev yapmaktaydı. Neredeyse hiç talim yapmayan bu sınıfa mensup askerler, binicilikte mahirdiler. Lakin aynı şeyi İran piyadesi için söyleyebilmek söz konusu değildi. Altmış bin kişiden mürekkep İran piyadesinin, savaş kabiliyeti çok zayıftı ve silahları da hayli eskiydi. Bu silahları kullanıp ateş edebilmek için, ağır desteklere istinat etmek gerekiyordu. Keza topçu sınıfı da neredeyse yok gibiydi. İran ordusu içerisinde takriben iki bin beş yüz topçu bulunmaktaydı. Toplar, iki şekilde harp sahrasına

intikal ettiriliyordu. Bir grup top ki bu toplar bir nevi çarha cinsi toplardı, bunlar öküzler vasıtasıyla taşınırdı. Balyemez topları da develer üzerinde taşınır ve ateşlemesi de yine deve üzerinden yapılırdı. Bu toplar “zenbürek” olarak adlandırılırdı. Her iki top cinsinin ateşlenmesi esnasında askerler, genellikle düşmana değil kendilerine zarar vermekteydiler ve Safevilerden kalma zenbürekçi sınıfı, bu konuda kendisini göstermekteydi (Driault, 2013, s. 296). Bir, bir buçuk çapında topları taşıyan develer, sevk eden askerin işaretleriyle yere diz çöker, top ateşlenir ve deve tekrar doğrulurdu. Atışlar esnasında hayvan zarar görürse hayli sinirlenir ve yanındaki askerleri darmadağın ederdi. İran ordusunda iyi denebilecek seviyede olan toplar, Ruslardan alınan toplardı. Feth Ali Şah, elinde bulunan bu toplarla iftihar ederdi fakat bunları kullanmaya kıyamayacak kadar seven şah, Rus toplarını sarayının bahçesinde saklatır, istediği zaman onları ateşleterek eğlenmeyi tercih ederdi (Driault, 2013, s. 296-297).

Fransız Gardane ve askerî heyeti İran’a geldiğinde ordunun durumu genel olarak yukarıda anlatılan çerçevedeydi. Askerî heyetin İran’a gelişi, Veliht Şehzade Abbas Mirza’yı da harekete geçirmişti. Modernizasyon sürecini en başından itibaren destekleyen Veliht Şehzade Abbas Mirza bu süreci ve sonucunda ortaya çıkacakları, aynı zamanda ülkesinin siyasi kurtuluşu olarak görmekteydi (Zergerinejad, 1386, s. 85; Zergerinejad, 1398, s. 44). Bu sebeple Fransızlarla beraber başlayan İran ordusundaki askerî yenileşme hareketleri, doğrudan doğruya Abbas Mirza tarafından da desteklenmekteydi. O, III. Selim zamanında Osmanlı Devleti’nde başlayan Nizam-ı Cedit hareketini yakından takip ederek, sürecin tahlil edilip İran’da tatbikinde etkin rol üstlenmişti. Bu anlamda Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyılda başlayan askerî modernizasyon hareketinin, İran için rol-model olduğu söylenmekle beraber bu konuda kesin de bir veri bulunmamaktadır (Uncu, 2018 s. 37; Kılıç, 2016, 19-20; Bolat, 2013, s. 151; Sadri, 2013, s. 486). Abbas Mirza, valilik yaptığı Azerbaycan bölgesinde bulunan ordusunu bu sayede modern bir yapıya büründüren ve bu uğurda siyasi birçok inisiyatif alan Abbas Mirza, o sırada devam eden Rus savaşı için bir nevi destek isteme kabilinden de sayılacak (Hoseyni ve İlm, 1400, s. 126) bir mektubu teşekkür amaçlı Napolyon’a göndererek, süreçten ne kadar memnuniyet duyduğunu da gösterecekti (Necmi, 1374, s. 221).

General Gardane başkanlığında İran’a gelen heyet içerisinde askerliğin birçok alanına hitap eden tecrübeli subaylar bulunmaktaydı. Bu askerlere ve çalışmalara riyaset eden Gardane, 1766 yılında Fransa’nın güneyinde dünyaya gelmiş, Fransız devriminden sonra piyade ordusunda subay olmuştu. İran’a onunla birlikte gelen

diğer subaylar da yine en az onun kadar tecrübeli ve iyi birer askerdiler. Bu askerlerden Camille Trezel, coğrafyacı bir mühendisti. Daha sonra generallik rütbesine kadar yükselecek olan Trezel, İran ordusunun teknik açıdan donatılması için çalıştı. Keza Lamy de mühendis subay olarak İran ordusunda görev yaptı. İran ordusunun tecdidi içerisinde aktif görev alan bu mühendisler haricinde temayüz eden yine birçok önemli subay yer almaktaydı. Bernard, Truilhier, Bianchi, J. D. Kieffer, Charles Nicolas Baron Fabvier, Reboul, Pepin, Preaux, Verdier, Finot, Marchal, Damron gibi isimler, İran tophanesinin ıslahı ve tesisiyle piyade ordusunun modern anlamda teşkili için iki yıl çaba sarf ettiler (Erdekani, 1370, s. 85-80; Nefisi, 1383, s. 136-137).

Gardane'nin maiyetinde bulunan subaylar ve özellikle de Verdier ve Lamy, Şehzade Abbas Mirza'nın Azerbaycan'da bulunan ordusunu eğitmekle görevlendirildiler. Bu iki subay dışında ön plana çıkan en önemli isim ise Fransız topçu Fabvier oldu. Fabvier, Isfahan'da bulunan tophanenin ıslahı ve yeni topların imali için görevlendirilmişti. Kendisi, orada bir dökümhane tesisiyle daha evvel Ruslardan alınan toplara benzer elli adet top imal edecekti. Bu amaç doğrultusunda 1808 yılının Şubat ayında Isfahan'a yerleşen Fabvier, hemen işe koyuldu. Ancak vazifesini ifa etmek için gerekli araçları bulmakta hayli zorluk çekiyordu. Fabvier; Isfahan'da kendisi için çalışacak amele, alet ve edevat bulamamanın dışında, bölgede görevli İranlı memurlar da kendisine zorluk çıkarıyordu. Fabvier için her şeyi yeniden yapmak, muhaliflerin entrikalarına mâni olmak, imal edilen alet ve edevatı hırsızlara karşı korumak, çalışan personeli idare etmek gibi zorluklar dışında, bölge valisi Hacı Muhammed Hüseyin Han ile uğraşmak da ayrı bir problemdi. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Fabvier, beş ay gibi kısa bir süre zarfında yirmi top imal etmeyi başardı. Talimler esnasında topların zembürek topçuluğunda yaşandığı gibi kimseyi öldürmemesi ve zarar vermemesi, hayretle karşılandı. Akabinde İran Şahı Feth Ali, bu topların Tahran'a nakledilmesini istedi ve topların nakli için yollar tesviye edilerek gereken hayvanlar temin edildi. Tahran'a ulaşan toplar kontrol edildi ve hepsinin sağlam, nitelikli olduğu görüldü. Ancak görevini başarıyla tamamlayan Fransız Fabvier buna rağmen taltif edilmedi. Onca uğraşına rağmen hiçbir iş yapmamış gibi muamele gören Fabvier'e karşı takınılan bu tavırdaki en büyük etken, Fransız heyetiyle Şah Feth Ali arasında o sıralarda devam eden gerginlikti. Bu gerginliğe, İran ile İngiltere'nin siyasi olarak birbirine yakınlaşması neden olmuştu (Driault, 2013, s. 297).

Fabvier, tesis etmeye çalıştığı tophane ile alakalı bir rapor da hazırlamıştı. Ona göre İran tophanesi asla ıslah edilemezdi. Bu yüzden yeni baştan onun tesisi mühimdi. Tophanenin teknik yapısına uymayan ve ülke dışından getirilen toplar, bunda en büyük etkendi. Tophanenin tesisinde onunla birlikte görev alan Reboul da aynı sıkıntıları yaşamaktaydı. Dolayısıyla İran ordusunun ihtiyaç duyduğu topların tesis edilecek yeni tophane de dökülmesi mühimdi (Erdekani, 1370, s. 75).

Fransız askerî heyet üyeleri İran'da kaldıkları süre zarfında ülkenin her bölgesinde faaliyet yürüttüler. Bu askerlerden Verdier de Azerbaycan'da bulunan ordunun ıslahı için uzun süre çalıştı. Takribi dört bin kişiden oluşan bir askerî birliğin eğitim sürecini yürüten Verdier, başlarında İranlı komutanların bulunduğu ve "serbaz" olarak tabir edilen İran piyadesini kısmen de olsa modern bir birlik hüviyetini kavuşturdu. Bu serbazların tüfek ve mermileri de Fransa'dan getirtildi. Daha sonra Verdier, numune olarak getirilen bu tüfek ve mermilerin Tebriz'de üretilmesini sağladı. Eğitilen tüm bu askerler, Veliaht Şehzade Abbas Mirza'nın ordusu içerisinde yer almaktaydı. Eğitimler, modern orduların talimlerine uygun şekilde yapılmaktaydı. Abbas Mirza, nitelik olarak gelişme gösteren ordusunu nicelik olarak da genişletmek amacıyla, Rus ordusundan kaçan askerleri de Verdier'in talim yaptırdığı askerler içerisine dahil etti ve onların da bu sayede eğitim almasını sağladı. Verdier, eğitim verdiği piyade kuvvetlerinin görünüş olarak modern bir imaja kavuşması için de çalışmalar yürüttü. Bunlar arasında en dikkat çeken, askerlerin üniformalarında yaşanan değişikliklerdi. Nizami bir ordu yapısına sahip olmayan İran kuvvetlerinin her bireyi, Verdier'in çalışmaları neticesinde tek tip bir üniformaya kavuştu. Süvari, piyade ve tophane mensubu askerler, Fransız taklidi kıyafetler giymeye başladı. Keza rütbe silsilesinde de Fransızların kullandığı sistem benimsendi (Erdekani, 1370, s. 76).

İran ordusunun teknik bilimlerden istifade etmesini sağlayıp bu doğrultuda insan yetiştirilmesini ön gören en büyük adım ise Fransız Mühendis Subay Lamy tarafından atıldı. Azerbaycan'da Abbas Mirza'nın ordusu içerisinde çalışan Lamy, orada mühendis subay yetiştirecek bir mühendislik okulu kurdu. Talebeler, İran'ın önde gelen ailelerinin çocuklarından seçildi. On sekiz ila yirmi dört yaş arasında olacak bu talebeler sınıflara ayrıldı ve eğitime başladı. Ayrıca o dönemde, mühendislik ilminin bir gereği olarak Fransızlar tarafından yolların ve geçiş güzergahlarının ıslahı ile yapımı sağlandı. Bu faaliyet aynı zamanda, Fransızların Hindistan'a o dönemde düzenlemeyi planladığı sefer için de bir hazırlıktı (Erdekani, 1370, s. 76-77).

İran'da iki yıl kalan Gardane heyeti, askerî reform faaliyetlerinde önemli bir aşama kaydetse de bu sürecin tam olarak başarıya ulaştığı söylenemezdi. Siyasi olarak tarafını İngilizlerden yana seçen İran'dan dolayı 1809 yılında bu ülkeden ayrılmak zorunda kalan Fransız askerlerin orduyu tam olarak modernleştirememesinin sebepleri bulunmaktaydı. Bu sebepler ise şunlardı:

- İki ülke de birbirini çok yakından tanımamaktaydı. Doğunun ve batının iki farklı yapıda olan bu devletleri, birbirlerine uyum sağlamakta hayli zorlandı. Fransa'nın bir diğer hedefi, Hindistan'a çıkan yolda İngiltere ve Rusya'nın yanında olmayacak bir İran yaratmaktı. Bu da gerçekleştirilecek askerî reformlara değil, ulaşılabilecek siyasi faydalara odaklanılmasına yol açtı. İran'ın politik hamlelerinin değişiklik göstermesiyle beraber yalnız kalan Fransa da askerî heyetini İran'dan çekmek zorunda kaldı.
- Fransız askerî heyeti Farsça bilmemekteydi. Talimlerde mütercimler kullanılmaktaydı. Bu durum, askerinin eğitilmesinde ciddi güçlükler yol açtı.
- İngilizler, Fransız askerî heyeti İran'a gelir gelmez üst düzey diplomatlarını Tahran'a göndererek İran Şahı Feth Ali üzerinde Fransızlar aleyhine siyaset yürüttü ve bu siyaset, Feth Ali Şah üzerinde etkili oldu. Hatta İngilizler, Fransızlar arasına casuslar göndererek ayrışmanın artmasına da zemin hazırladı.
- Fransa ve İran arasındaki en önemli iletişim kanallarından biri de Osmanlı Devleti'ydı. İran ve Osmanlı devleti arasında tarihten gelen rekabet, bu ilişkilerde Fransızların kullanılmasına kadar vardı ve ilişkilerin gerginleşmesine zemin hazırladı.
- Fransız askerî heyetinin İran'a geldiği dönemde İran, Rusya ile savaş halindeydi. Fransa ve Rusya arasında olumlu olarak değişen ilişkiler, Fransızların İran ile siyasi birlikteliğine de sekte vurdu ve bu süreç askerî heyetin İran'daki varlığını da etkiledi.
- Fransızların İran'la bozulan ilişkileri, uzun bir zamana yayılması gereken reform sürecinin kısılmasına sebep oldu ve reformların zamanla olan ilişkisine doğrudan tesir etti (Erdekani, 1370, s. 85-90).

General Gardane riyasetinde 1807 yılında İran'da başlayan askerî reform hareketleri büyük oranda yukarıda zikredilen sebeplerden ötürü 1809 yılında akamete uğrarken, bireysel olarak İran'a gelen birtakım Fransız askerlerin İran ordusu içerisinde hizmetleri de olacaktı. İran süvarilerinin eğitilmesinde görev alan meşhur Fransız Court, Deveaux ile Drouville, bu askerler arasındaydı. Bu subaylar, hükümet merkezi Kirmanşah olan Şehzade Muhammed Ali Mirza'nın bölgesinde

görev yaptılar. Drouville, bunlar arasında en fazla öne çıkan isimdi. Şehzade Muhammed Ali Mirza için bir bölük süvari alayının eğitilmesinde önemli rol üstlendi. Fakat bu isimler, Muhammed Ali Mirza'nın 1821 yılında ölümünün ardından oradan ayrıldılar. Yine Napolyon ordusunda süvari subayı olarak görev yapan Avitabili, Vantura ve Allard da 1813 yılında İran'a geldiler ve burada görev yaptılar. Babası İtalyan annesi Fransız olan Barthelemy Semino da İran'a gelen Fransız askerler arasındaydı. Coğrafyacı Mühendis Semino, Tebriz'de görev yaptı. Üst düzey bir asker olan ve generalliğe de İran'da yükselen Semino, görev yaptığı süre zarfında Gilan'dan Urumiye Gölü'ne kadar yol haritaları hazırladı. Rusya ve İran arasında yapılacak sınır düzenlemelerinde de İran tarafından görevlendirilen Semino, Rusya'nın katledilen İran Büyükelçisi Griboyedov'un ardından iki ülke arasında çıkan siyasi krizi bertaraf etmek adına Hüsrev Mirza ile beraber St. Petersburg'a gitti ve diplomatik bir de vazife üstlendi (Erdekani, 1370, s. 91).

Fransızların İran içerisindeki askerî ve siyasi varlığının sona ermesiyle birlikte 1809 yılı itibarıyla İngilizler, İran üzerinde etkili olmaya başladı ve böylece İran açısından yeni bir askerî yardım ve reform süreci başladı.

İngiliz Askerî Heyetinin İran'a Gelişi ve Faaliyetleri

Fransız askerî misyonunun İran'dan ayrılmasının ardından İngilizlerin İran üzerindeki siyasi etkisi artmaya başladı. Napolyon'un bölgedeki hedeflerine ulaşmak için siyasi partner değişikliğine gitmesi, bölgedeki dengeleri tümüyle değiştirdi. Napolyon, İran ve Osmanlı devletleri aleyhine Rusya ile anlaşarak 1807 yılında Tilsit Antlaşması'nı imzaladı. Bu iki ülkenin birbirleriyle imzaladığı antlaşma, aynı zamanda İngilizlere karşı müttefik olmak anlamını da taşımaktaydı. Diğer yandan İngiltere de İstanbul ve Tahran ile yeni bir ittifak arayışına girerek Fransız ve Rus siyaseti karşısında ön alma gayretindeydi. Bu doğrultuda İngilizler, 1809 yılında Osmanlı Devleti ile Kale-i Sultaniye Antlaşması'nı imzalarken aynı yıl İran'la da Tahran'da bir dostluk antlaşması imzaladı ve Hindistan siyasetinde büyük bir tehlike halini alan Rusya ve Fransa karşısında önemli müttefikler elde etti (İvanov, 2021, s. 249; Karadeniz, 2006, s. 124; Heydarimehr ve Sohrabzade, 1397, s. 138).

Bölge siyasetinde bu gelişmeler yaşanırken İran halen, 1804 yılından beri devam eden Rus savaşının içerisindeydi. 1808 yılında Nahcivan'ı işgal eden Ruslar aynı zamanda Revan bölgesini de kuşatmıştı (İvanov, 2021, s. 249). Yeni ittifak bu anlamda İran adına zorunluluk arz ederken Fransızlardan sonra İngiltere ile yeni gelişen ilişkilerde İran önemli bir adım atacaktı. Uzun yıllar sonra İran adına

Londra'ya elçi olarak giden Ebul Hasan Han Şirazi, ikili ilişkileri sağlam temellere oturtmak adına Avrupa'daydı (Karadeniz, 2006, 124). Ardından İngiltere adına Tahran'a gelen Sir Harford Jones-Brydges, İran'ı siyasi ve askerî olarak himaye edecek sekiz maddelik antlaşmayı imzalayarak ve Rus savaşı içerisinde olan İran'a yardım sözü vererek ama savaşa taraf da olmayarak İran'ı yanına çekmeyi başardı. İngiltere adına Harford Jones ve İranlı yetkililer Mütemedü'd-Devle Mirza Şefi Muhammed Mazenderani ile Eminü'd-Devle Hacı Muhammed Hüseyin Han'ın 1809 yılında imzaladıkları antlaşmaya göre;

- İran şahı, bu antlaşmayı kabul eder etmez, herhangi bir Avrupa devletiyle daha evvel yapmış olduğu tüm antlaşmaların da geçersiz olduğunu beyan etmekle yükümlüdür. Ayrıca her halükârda herhangi bir Avrupa devletinin İran yahut Hindistan limanlarına girmesi engellenmelidir.
- Herhangi bir Avrupa devletinin, İran'ı işgal etmesi halinde, İngiltere kralı yeterli miktarda askerî gücü ya da bunun yerine geçecek oranda askerî teçhizatı temin ederek, meydana gelen işgali önlemek için çalışacaktır. Yine İngiliz kralı, işgali gerçekleştiren Avrupa devletiyle İran arasında arabulucu olacaktır. Lakin İngilizlerin bu arabuluculuk ve barış gayreti başarılı olmazsa, daha önce taahhüt edilen askerî teçhizat yahut subay yardımı, o işgal kuvveti İran'dan çekilene veya barış yapılan kadar İran topraklarında hizmeti sürdürecektir. Diğer yandan İngiltere kralının Hindistan'daki tasarrufuna Afganlar ya da başka bir güç tarafından saldırı olursa İran da İngiliz kralının oradaki egemenliğinin muhafazası için çalışacaktır.
- İngiliz kuvvetleri, İran şahının onayıyla Hindistan'dan İran Körfezi'ne gelmek durumunda kalırsa herhangi bir İran limanında daimî olarak kalamayacaktır. Bahse konu bu kuvvetler, nihai antlaşma imza edilene değin İran şahının isteği doğrultusunda İran limanlarından çıkarılabilecektir.
- Yukarıda bahsedilen kuvvetler, İran Körfezi'ndeki herhangi bir limanda İran şahının isteği ile kaldığı takdirde, bölge valileri tarafından kendilerine gereken ihtimam gösterilecektir. Bu kuvvetlerin iaşeleri için gereken erzak da uygun fiyat üzerinden temin edilecektir.
- Yapılan bu ön mukavelenin amacı, savunmadır. Antlaşma cari olduğu müddetçe İran şahı, İngiliz kralına karşı kusurlu bir harekette bulunmayacağını ve İngiliz çıkarlarını zedelemeyeceğini taahhüt etmektedir (Türker, 2020, s. 247-248; Ramazani, 1386, s. 83).

Yukarıda bazı maddeleri verilen ön antlaşma, İngilizlerin İran üzerindeki siyasi kuşatmasının başlangıcını teşkil etmektedir. Bu sürecin İran adına faydalı taraflarından biri, İngilizlerin İran'a yaptığı askerî yardımlar olmuştur. Bu antlaşmadan itibaren İngiltere; İran'a para, askerî personel, askerî teçhizat yardımı yapmaya başlamıştır. Bu amaç doğrultusunda İngiliz John Malcolm, 1810 yılında İran'a gelmiş ki onun gözlemlerine göre birçok gayrinizami silahlı unsurdan oluşan ama düzenli olmayan şahın ordusu için top bataryaları ve askerî eğitmenler getirmiştir. Ayrıca İngiltere bu yıldan itibaren İran'a verdiği askerî maddi yardım miktarını 200 bin tümene çıkarmıştır. Malcolm'dan sonra İran'a gelecek olan İngiliz Sefiri G. Ashley ise İran Şahı Feth Ali'ye üç yıllık İngiliz yardımını içeren para, top, silah ve diğer askerî teçhizatı teslim etmiştir (İvanov, 2021, s. 250; Atkin, 1980, 134; Malcolm, 1815, s. 355).

1809 yılından itibaren İran'a gelip görev yapan İngiliz subaylar ve görev alanları şu şekildedir:

- Sir Henry Pottinger: Kendisi topçu subayıydı. İran'da ilk görev yeri Belucistan'dı. Burada alan taraması ve coğrafi tahlillerde bulundu. Kardeşi de kendisi gibi askerdi ve Hindistan'ın Bombay Tophanesi'nde generaldi. Uzun yıllar İran'da kalan ve topçuluk alanında bu ülkeye hizmet eden Pottinger, İran'ın Herat seferi sırasında İngiliz siyasetini desteklemek durumunda kaldı ve bölgeye hareket etti. Ardından ülkeden ayrılan Pottinger, 1843 yılında Hongkong'da yaşamını yitirdi.
- Charles Christie: İran'a gelmeden önce Hindistan Bombay'da bulunan süvari birliklerinde subay olarak görev yapmaktaydı. İran'a ilk geldiği dönemde başlangıçta Sistan bölgesinde ve ardından Herat'ta bulundu. Akabinde Azerbaycan'a gitti ve orada bulunan İran piyadesinin eğitimiyle meşgul oldu. Dönemin Azerbaycan Valisi ve Veliht Şehzade Abbas Mirza'nın bizzat hizmetinde yer alan Christie, ömrünün sonuna kadar da bu görevi devam ettirdi. Onun en dikkat çekici yanlarından birisi yaklaşık on yıl süren 1804-1813 İran-Rus Savaşı'na da İran saflarında bizzat katılmış olmasıydı. Christie, bu savaş esnasındaki muharebede 1812 yılında hayatını kaybetti.
- John McDonald Kiner: İlk görev yeri Basra'ydı. Askerdi ancak Hindistan muhtar vezirliğini İngilizler adına yürütmekteydi. Aktif olarak İran'da askerî faaliyette bulunduğu dair kayıt olmasa da siyasi olarak İngilizlerin Hindistan politikasını İran üzerinden yürütmeye çalıştı. 1830 yılında Tebriz'de hayatını kaybetti.
- William Monteith: Mühendis subay olarak bir yıl İran piyadesinin eğitiminde görev aldı. Basra'da istihbarat toplamak için Kiner ile birlikte bulundu. Onunla

birlikte Güney Kafkasya'nın haritasını hazırladı. 1828 yılında Rus General Paskeviç'le beraber Osmanlı-Rus Savaşı'na katıldı. İran'da bulunduğu süre zarfındaki en büyük hizmetlerinden biri, Azerbaycan'ın Karacadağ bölgesinde yer alan demir madenlerinin keşfinde Şehzade Abbas Mirza ile beraber çalışması oldu.

- Lindsay: En uzun süre İran'da kalan askerler arasında yer alan Lindsay, yaklaşık kırk yıl İran'da yaşadı. Askerlik faaliyetleri haricinde o da Monteith gibi Karacadağ'da bulunan demir madenlerinin keşfi ve çıkarılması hususunda aktif görev yaptı. İran'ın Herat seferi sırasında tıpkı diğer İngiliz askerleri gibi o da İran ordusu içerisinde yer almadı. Feth Ali Şah'ın vefatından ardından İran'da ordu komutanlığına getirildi.
- Henry Willock: Sir Harford Jones-Brydges ile birlikte İran'a gelen subaylar arasındaydı. İran süvari birliklerinin taliminde görev aldı. 1814 yılında İngiltere'nin Tahran sefaret misyonunda görevlendirildi.
- Henry Ellis: Asker olarak İran'a gelen Ellis, bu görevini çok fazla ifa edemedi ancak diplomat olarak İran'da kalarak İngilizlerin İran misyonunda uzun yıllar aktif görev aldı.
- Grant: İran'da kısa bir süre kaldıktan sonra istihbarat faaliyetleri için Bağdat'a gönderildi. Geri dönüşünde İran piyadesinin eğitiminde görev aldı.
- Darcy Todd: Topçu subayıydı. Kısa süre içerisinde generalliğe yükseldi. Tebriz'de şehzadenin süvari birliklerinin eğitiminde görev aldı. Todd'un diğer subaylara göre temayüz eden taraflarından biri, İran'dan Avrupa'ya Abbas Mirza'nın teşvikiyle gönderilen öğrencilerin Londra'ya gitmesine vesile olmuş olmasıydı. Geri dönen bu öğrenciler fen alanında İran'da önemli görevler üstlendiler. Bunlar arasında Mirza Rıza, Mirza Cafer, Mirza Salih Şirazi gibi isimler yer almaktaydı. Yabancı dili iyi seviyede öğrenen bu isimler tıp, kimya, matbaacılık ve mühendislik alanında eğitim aldılar (Aslani ve Azarniyuş, 1396, 22-23).
- Major Stone: İran'a ilk geldiği dönemde Fars eyaletinde görev yaptı. Görevlendirmesi çok uzun sürmeden 1812 yılında İran'ın Erdebil şehrinde hayatını kaybetti.
- Major Hort: Christie'nin Abbas Mirza ordusunda verdiği eğitim sırasında onunla birlikte görev aldı. Orduda yaptıkları ve iyi ilişkileri sayesinde İran içerisinde saygınlık kazandı.
- Littlejohn: İran'da göreve başladığı ilk dönemlerde Şehzade Abbas Mirza'nın ordusunda eğitim faaliyetlerinde bulundu. Ardından Captain Shee ile birlikte çalıştı.

- Christian: Sekiz kişilik özel subay ekibiyle birlikte Şehzade Abbas Mirza'nın özel eğitim ekibi içerisinde yer aldı (Erdekani, 1370, s. 95-103; Markham, 1367, s. 46; Şemim, 1387, s. 71).

İngilizler her ne kadar İran'a kalabalık askerî / diplomatik bir heyetle de gelseler ve Fransızlardan uzun da kalsalar, Fransızlar kadar başarılı olamadılar. Feth Ali Şah'ın merkez ordusundan ziyade merkezi Tebriz'de bulunan Şehzade Abbas Mirza'nın Azerbaycan eyaletindeki ordusunun eğitimi ve teçhiz edilmesi üzerine yoğunlaştılar. Bunun en büyük sebebi, şehzadenin veliaht olmuş olmasıydı. İngilizler bunun için tüm yatırımlarını neredeyse Azerbaycan ordusu üzerine yaptı. 1815 yılında İran'dan büyük oranda askerlerini ve yardımlarını çeken İngiltere, geriye büyük oranda düzensiz bir ordu bıraktı. Kaldıkları süre zarfında dokuz bin dört yüz piyadeyi, altı bin dört yüz topçuyu ve yüz zemberekçiyi modern anlamda eğittiler. Yine Azerbaycan'da bulunup tüfekçi ve süvarilerden oluşan yaklaşık yirmi bin dolayında asker de İngiliz eğitiminden geçti. Toplamda elli bin dolayında asker modern eğitim aldı. Binlerce tüfek, Hindistan'dan İran'a sevk edildi. (Aslani, Azarniyuş, 1396, 22-23).

İran'da Fransızların ve ardından İngilizlerin modern bir ordu yaratma çabalarının ne ölçüde neticelendiğinin sahadaki yansımasına geçmeden evvel, iki devletin çalışmalarını mukayese etmek gerekmektedir. İngilizlerin, İran'ın genel durumu hakkında Fransızlar kadar yeterli oranda bilgiye sahip olmaması onları dezavantajlı duruma getirmişti. Fransızlar İran'a geldiklerinde başta Tahran olmak üzere İran'ın hemen hemen her noktasına yayılarak bölgeyle ilgili bilgi topladılar ve askerlerini de uzmanlık alanlarına göre bu bölgelerde vazifelendirdiler. Aynı şeyi İngilizler için söyleyebilmek ise söz konusu değildi. İngilizler de rakibi Fransa gibi en temelde siyasi amaçlarına ulaşmak için gayret sarf etmekteydi lakin bu hedef, askerî çalışmalarının önüne geçtiğinden odak noktası Fransız askerî heyetine nispetle farklılık arz etti. Diğer yandan İngilizleri avantajlı kılan noktalar da bulunmaktaydı. İran'a gelen İngiliz askerler dile aşına idiler. Çünkü askerlerinin büyük bir bölümü Hindistan'da görev yapmıştı ve bu bölgede yaklaşık sekiz yüz yıldır Farsça konuşulmaktaydı. Keza siyasi olarak İngilizler, İran'da buldukları zaman diliminde Fransızlara göre avantajlı şartlara sahipti. Konjonktür gereği Rusya, İngilizler üzerinde baskı kurmamaktaydı. Ayrıca İngilizler İran'a geldiklerinde onları bölgede sıkıştıracak bir rakip de yoktu. Bu durum, İngilizlerin daha rahat hareket etmesini sağlamaktaydı. Keza İngilizler, Fransızların İran'da bulunduğu süre zarfındaki casusluk faaliyetlerine muhatap olmadılar. İranlılar,

Fransızların İran'da olduğu süre zarfında onlara karşı yaşanan muhalif tavırlardan ders alarak aynı duruşu İngilizlere karşı göstermemek için çaba sarf ettiler. Yine İngilizleri Fransızlara karşı avantajlı kılan bir husus da Fransızlardan daha fazla İran'da kalmış olmalarıydı. Fransızlar iki yıl İran'da kalırken İngilizler yaklaşık altı yıl İran'da faaliyet yürütmüştü. İngilizleri askerî modernizasyonda ön plana çıkaran bir diğer husus da İran-İngiliz ilişkilerinin Fransızlara göre daha gelişmiş olmasıydı. Fransa, İran'a daha yabancıydı. Zira İngilizler, Hindistan'da hakimiyet elde etmişti ve siyasi ilişkiler de buna göre şekillenmekteydi (Erdekani, 1370, s. 111-113).

Askerî modernizasyonun başarıya tam anlamıyla ulaşmasına engel teşkil eden birtakım iç nedenler bulunmaktaydı. Bunların başında, "kadim-cedit" çatışması gelmekteydi. İran ordusu içerisinde bulunan aşiret liderleri, himaye ettikleri askerler üzerinde etkili olmaktaydılar. Güçlerinin eskisi gibi olmayacağına inanan eski askerler ve aşiret liderleri, modern subaylar karşısında en büyük engeldi. Bunun dışında iç siyasi dengeler de modernizasyona muhalefet etmek için hayli müsaitti. Modernizasyon hareketinin başını çeken Veliht Şehzade Abbas Mirza ve Kaymakam Mirza Ferahani, diğer şehzadeler ile bürokratların hışmına uğruyordu. Feth Ali Şah'ın en büyük oğlu Muhammed Ali Mirza Devletşah'ın veliaht olması taraftarı olan birçok isim, Abbas Mirza ve ekibinin ön plana çıkmaması için askerî reform hareketlerine engel olmaktaydı. Hatta Abbas Mirza'nın bu hususta, doğudaki klasik söylemi kullanıp, biraderi Muhammed Ali Mirza'nın, askerî reform sırasında değiştirilen üniformaların İslam adabına mugayir olduğunu dillendirdiği dahi bilinmekteydi (Erdekani, 1370, s. 115).

Reform çabalarındaki en büyük manilerden biri de bütçeydi. İran her ne kadar İngilizlerden büyük oranda mali destek görse de bu destek, İran için yeterli gelmemekteydi. Zira Abbas Mirza, 1804-1813 İran-Rus Savaşı sırasında hazineyi büyük oranda tüketmişti. Kaybedilen topraklardan elde edilmesi gereken vergileri de toplayamayan İran, reform hareketleri için elzem olan parayı tedarik etmekte ciddi manada zorlanmaktaydı (Erdekani, 1370, s. 115-116).

İran ordusu askerî reform sürecinde ve akabinde iki büyük savaşa girmişti. Bunlardan en uzununu, Rusya ile olan 1804-1813 harbiydi. Bu harp sırasında hem Fransız hem de İngiliz askerî heyetleri İran'da bulunmaktaydı ve özellikle İngiliz askerleri Rus savaşında aktif görev almaktaydı. (Mehdevi, 1355, s. 209).

1803 yılında Gence'yi işgal eden Ruslar, Kafkasya'da yaşanacak olan savaşın fitilini ateşlemişti. İlk işgalle beraber Şehzade Abbas Mirza'nın kuvvetleri de Aras Nehri'ni geçerek Revan bölgesine kuvvet çıkardı ve Rusya ile ilk çatışmalar başladı

(Mehdevi, 1355, s. 203). Rus ordusu karşısına sayıca fazla kuvvet çıkaran Şehzade Abbas Mirza, nitelikli subay ve askerlerden oluşan düşman kuvvetlerine karşı zayıftı. Abbas Mirza'nın elli beş bin kişiden oluşan ordusu, çeşitli aşiretlerden oluşan düzensiz birliklerdi. Oysa rakip kuvvetler içerisinde kurmay ve kıdemli subay düzeyinde iki yüze yakın asker, dört yüze yakın erbaş, dört bin civarında rütbesiz asker ve altı yüz otuz civarında geri hizmette çalışan personel bulunmaktaydı (Türker, 2020, 158). Keza yine Fransızların İran'a gelmesinden önce yaşanan 1805 yılı muharebelerinde Rus kuvvetleri, düzenli taburlardan oluşan ordusunu kurmay subayların komutasında savaş sahrasına sevk ederek İran karşısında ciddi başarılar elde etmekteydi. Fransız ve İngilizlerin İran'daki askeri reform hareketlerinin akabinde yaşanan İran-Rus muharebeleri arasında en dikkat çekenini, Aslanduz Muharebesi'ydi. Uzun süren savaşın en çetin muharebesi sayılan Aslanduz'da, İran ordusunda hem İngiliz subayları hem de nispeten düzenli kuvvetlerden oluşan İran askerleri bulunmaktaydı. Abbas Mirza'nın atlı birlikleri, serbaz tabir edilen düzenli piyadeleri savaş sırasında ciddi mücadele verdi. Ancak Rus tugay ve alaylarının gerek komuta düzeyinde gerekse de muharip kuvvetlerinde gösterdiği başarı, İran'ın gücünü kırdı ve İran ordusu Ruslar karşısında mağlup oldu (Türker, 2020, 258-263).

Modernleşmeye çalışan İran ordusunun sahada ne durumda olduğunu ve muharip gücünü test ettiği en bariz sınav, bir nevi denk güç mücadelesi de sayılabilecek olan 1820-1823 Osmanlı-İran Savaşı oldu. Yüzyıllardır birbirleriyle mücadele eden ve şarkın hâkimi olmak için birçok kez savaşan iki devletin ilişkileri, XIX. yüzyılın başından itibaren tekrar gerildi. İran, 1813 yılında imzaladığı Gülistan Antlaşması'nın ardından Kafkasya'da kaybettiği topraklarını bir nevi telafi etme isteğiyle tekrar silaha sarıldı (Kalantari, 1976, s. 128; Keçeci, 2016, s. 161) ve Rusya'nın da teşvikiyle Osmanlı Devleti'nin şark hudutlarında bulunan topraklarına saldırı düzenlemeye başladı. O sıralarda İngiltere'nin diplomatları aracılığıyla İran'ı savaştan uzak tutma çabaları da semeresini vermedi ve iki ülke doğrudan savaşa girdi (Azap, 2021, s. 25).

Modernizasyon sürecinden itibaren kendisini daha fazla hissettirmeye başlayan Veliaht Şehzade Abbas Mirza ve biraderi Muhammed Ali Mirza arasındaki çekişme, Osmanlı-İran sınırında yer alan Kürt aşiretlerinin iki devleti tarafına çekmek için yarattığı problemler ile Osmanlı'nın şark bölgelerinde görev yapan yöneticilerinin İran aleyhine sergilemiş olduğu tavırlar, 1820 yılının Eylül ayından

itibaren iki ülkeyi savaşa soktu (Sepehr, 1377, s. 318; Dunbuli, 1383, s. 459; Pakrevan; 1376, s. 224).

Savaş, Bağdat ve Erzurum merkezli cephe hatlarında cereyan etti. İki ülke de sahaya tüm gücünü yansıtmaya çalışsa da Osmanlı Devleti rakibine göre daha dezavantajlı konumdaydı. Zira İran savaşı esnasında vuku bulan Mora İsyanı, devletin elinde bulunan tüm nitelikli askerlerin Rumeli ve adalara kaydırılmasına sebebiyet vermişti. Dolayısıyla Osmanlı Devleti, iki ana cephede mücadele verdiği İran ordusunun karşısına çok çabuk perakende olan nefir-i amm ve aşiret süvarilerinin toplanmasından oluşan birlikleri çıkarabildi. Örneğin 1821 ve 1822 yıllarında yoğunlaşan Erzurum Cephesi'ndeki saldırılarda Osmanlı Devleti'nin elinde takriben yirmi bin dolayında piyade, yine aynı sayıya yakın süvari bulunmaktaydı (Azap, 2021, s. 74). Lakin bu askerlerin hepsinin cepheye ulaşmadığı da bilinmekteydi. Bu askerler, yukarıda da zikredildiği üzere ya Anadolu'nun çeşitli yerlerinden toplanan niteliksiz askerler ya da savaşçı yapılarıyla öne çıkan Doğu Anadolu'da yaşayan aşiret birlikleriydi. Dönemin kaynakları, İran karşısında askerî ve siyasi olarak neredeyse hiçbir şansı olmayan Osmanlı Devleti'nin karşısındaki İran ordusuyla ilgili önemli veriler paylaşmaktaydı. Rakamlara bakıldığında bir kaynağa göre Erzurum cephesinde savaşan İran ordusu içerisinde yirmi dört bin asker yer almaktaydı (Farrokh, 2011, s. 203). Keza bir diğer kaynak potansiyel olarak Abbas Mirza'nın Azerbaycan'daki asker mevcudunu elli bir bin civarında vermektedir. Coğrafi bölgelerine göre taburlara ayrılan birliklerin içerisinde ciddi sayıda modern eğitim almış düzenli serbaz askeri yer almaktaydı. Abbas Mirza, Osmanlı Devleti'nin ordusu karşısında potansiyel olarak aşağıda şekilde bir askerî güce sahipti:

Tablo 1

Abbas Mirza'nın Azerbaycan ve Revan'daki Silahlı Kuvvetleri		Nefer Sayısı
Piyade Sınıfı (Düzenli)	Bir Rus Ağır Piyade Taburu	800-1000
	Tebriz Taburu (İki Tabur)	1600
	Merend Taburu	900
	Hoy Taburu	800
	Urumiye Taburu	1200
	İki Şikaki Taburu	1200
	İki Karadağ Taburu	1600
	Meraga Taburu	600
	Toplam:	9400
Süvari Sınıfı (Düzenli)	Bir Alay Afgan Mızraklı Süvarisi	500
	Topçu	640
	Zenbürekçi deve müfrezeleri	100
	Toplam:	1240
	Toplam Düzenli Kuvvet:	10. 640
Düzenli Olmayan Birlikler	Sefere Çıkabilecek Tebriz Piyade Tüfekçisi	10.000
	Kabile Süvarileri	12.000
Erivan / Revan Birlikleri	Düzenli Bir Tabur	1000
	Yedek Üniformalı Tüfekçi	2000
	Hüseyin Ağa Komutasındaki Kürt Atlıları	2000
İkinci Sınıf Birlikler	Süvari	1500
	Piyade	3500
	Nefir-i Âm Benzeri Asker	8000
Azerbaycan ve Revan'dan toplanabilecek toplam silahlı kuvvet:		50.640

(Fraser, 1825, s. 226, 227).

Elinde bulunan nitelikli askerin savaş kabiliyetinin yüksek olduğunu gören Abbas Mirza, Erzurum cephesinde Osmanlı kuvvetleri karşısında büyük zaferler elde etti. Özellikle Eleşkirt'te Osmanlı ordusunun uğradığı bozgun, İran

kuvvetlerinin Erzurum'a kadar olan toprakları ele geçirmesiyle neticelendi. Keza Bağdat cephesinde de İran Şehzadesi Muhammed Ali Mirza'nın kuvvetleriyle savaşılan Osmanlı askerî güçleri, Osmanlı Devleti'nin elindeki kuvvetlerden daha modern eğitim almış serbaz askeri karşısında neredeyse hiçbir direniş gösteremedi. Konuyla alakalı dönemin Bağdat Valisi Davut Paşa'nın merkeze verdiği beyanlar, İran'ın ve Osmanlı'nın askerî gücünü yansıtmaya açısından mühimdi. Paşa, elindeki kuvvetlerin eğitimsiz ve savaşmaktan aciz durumda olduğunu ifade ederken, İran'ın topçusundan piyadesine kadar talimli askeri olduğunu ve onların karşısında direnmenin pek de mümkün olmadığını söylemekteydi (Azap, 2021, s. 231). Nitekim kırk bin kişilik orduya sahip Şehzade Muhammed Ali Mirza'nın içerisinde modern unsurları da barındıran kuvvetleri karşısında Bağdat'taki Osmanlı kuvvetleri, eldeki kısıtlı verilerle oluşturulup tablo 2'de belirtilen birliklerden oluşmaktaydı.

Tablo 2

Davud Paşa'nın Silahlı Kuvvetleri		Nefer Sayısı
Süvari Sınıfı	Davud Paşa'nın Muhafaza Kuvvetleri	2000
	Kethüdanın Kuvvetleri	500
	Yeniçeri Ağasının Askerleri	200
	Levent Askerleri	1000
	Al-Ubeyd Aşiretinin Askerleri	1000
	Baban Paşalarının Askerleri	1000
	Milli, Tay ve Bayat Aşiretlerinden	1000
	Akil Aşiretinden	100
	Irak'taki Sair Aşiretlerden	2000
	Toplam:	8800
Piyade Sınıfı	Berathlı Askerler	1000
	Akil Aşiretinden	1000
	Tikrit Yeniçerileri ve Tüfeklileri	500
	Bağdad Yeniçerileri	1100
	Bağdad'da Bulunan Topçu ve Arabacı Neferleri	200
	Develi Topçu	100
	Toplam:	3900

(Al-Bustani, 1979, s. 65).

Beklendiği üzere bu birlikler, İran karşısında ciddi bir varlık gösteremedi ve Bağdat cephesi İran'ın kazandığı zaferlere sahne oldu. Her iki cephede de İran, elde ettiği askerî başarıları diploması masasına tahvil edemedi. İran, savaş sırasında maruz kaldığı salgın hastalık talihsizliğinden dolayı geri çekilmek durumunda kalırken İngilizler de bu durumdan istifade ederek askerî başarılarına rağmen İran'ı diploması masasında zor durumda bırakarak elde edebileceği büyük siyasi kazanımların önüne geçmiş oldu. Ancak bu savaş, her anlamda İran'ın ordusunda başlattığı askerî reform sürecinin en büyük neticesinin görüldüğü ve ordusunun zafer elde edebilecek bir duruma geldiğinin görülmesi açısından önem arz etmektedir.

Sonuç

Feth Ali Şah döneminde İran'da başlayan askerî modernleşme, yüzyılın hemen başındaki Rus savaşlarının etkisi altında gerçekleşmişti. Her devletin siyasi birliğini muhafaza etme düşüncesinin bir yansıması sayılabilecek askerî alandaki reform hareketleri, İran'ın Rusya karşısında askerî direniş gösterememesiyle de doğrudan ilişkiliydi. İran'da o dönemde henüz yeni gerçekleşen hanedan değişikliğinden kaynaklı ülke içerisindeki siyasi birliğin kuvvetlendirilmesi için de askerî reform, büyük bir önem arz etmekteydi. Rusya karşısında siyasi sınırlarının gittikçe tehlikeye girdiğini gören İran, ilk olarak Fransızlardan ve akabinde İngilizlerden askerî destek istedi. İki ülkenin İran üzerindeki siyasi menfaatleri, bu süreçte İran'da yapılacak askerî reform sürecini daha da kolay kıldı. Her iki ülke de İran Şahı Feth Ali'yi yanına çekerek bu devletle bir ittifak kurmaya çalışmaktaydı. Diğer yandan aynı dönemde Sultan III. Selim ile başlayan Osmanlı Devleti'ndeki askerî modernizasyon sürecini İran'ın doğrudan rol / model aldığına dair net bir bulgu olmasa da kaynakların bir kısmı Osmanlı Devleti'ndeki askerî reform sürecinin İran'ı etkilediğini ifade etmektedir.

Süreç için değinilmesi gereken en önemli husus, İran'ın modern tarzda düzenli orduya geçişini bu reform hareketiyle başlatmış olmasıdır. Ancak Fransa, İngiltere ve Rusya arasında yaşanan uluslararası rekabet ve bunun İran coğrafyasına yansıması, askerî reform sürecinin sekteye uğramasına neden olmuştur. Bu bağlamda, İran'da etkili ıslahat yapabilecek kadar uzun kalamayan yabancı devlet temsilcileri İran askerî modernleşmesini başlatmış, ancak tamamlayamamışlardır. Bu durumun İran açısından diğer bir ağır sonucu, Rusya ile girişilen tüm savaşlarda İran'ın yenilgiye uğramış olmasıdır. Bu savaşlarda İran, özellikle taktik-tekni ve doktrin kabiliyetinde bir ordu görüntüsü verememiş ve bu durum da askerî reform sürecinden istenilenin alınmadığını göstermiştir. Yüzyılın ilk çeyreğinin geçilmesiyle başlayan Osmanlı-İran savaşı hariç tutulduğunda İran, süreçten beklenen faydayı göremediğinden bunun neticesinde topraklarının büyük bir kısmını da Rusya'ya bırakmak zorunda kalmıştır.

Kaynakça

Al-Bustani, M. J. H. (1979). *Bağdad'daki Kölemen Hakimiyeti'nin Tesisi ve Kaldırılması ile Ali Rıza Paşa'nın Valiliği (1749-1842)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

- Aslani, İ ve Azarniyuş, Z. (1396). Abbas Mirza ve Islah-ı Erteş Hemzeman ba Cengha-yı İran ve Rus, *Tarih-i Pejohi*, 70, 7-32.
- Atkin, M. (1980). *Russia and Iran 1780-1828*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Azap, E. Y. (2021). *1820-1823 Osmanlı-İran Savaşı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bolat, G. (2013). Mîrzâ Tâki Hân (Emîr Kebîr) ve Reformları (1848-1851), *Bellekten*, 278, 151-182.
- Basri, V. (1391). Mokayesi-i Miyan-ı Niru-yi Nizami-i Devlet-i Osmani ve Safevi, *Neşriye-i Tarih-i Nov*, 4, 95-122.
- Cronin, S. (2012). Desertes, Converts, Cossacks and Revolutionaries: Russians in Iranian Military Service 1800-1920, *Middle Eastern Studies*, 48:2, 147-182.
- Driault, E. (2013). *Napoleon'un Şark Siyaseti: Selim-i Salis, Napoleon, Sebastiani ve Gardane*. Köprülüzade M. Fuad (Çev.). Ankara: TTK.
- Dunbuli, A. B. (1383). *Measir-i Sultaniye: Tarih-i Cengha-yı Evvel-i İran ve Rus be Zamime Tarih-i Cengha-yı Dovre-i Dovvom ez Tarih-i Zolkarneyn*. Tahran: Ruzname-i İran.
- Erdekani, H. M. (1370). *Tarih-i Moessesat-ı Temeddon-ı Cedid der İran Cild-i Evvel*. Tahran: Danişgah-ı Tahran.
- Erdoğan, E. (2015). *Safevi Devleti'nin Askeri Teşkilatı*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Farrokh, K. (2011). *Iran at War: 1500-1988*. Oxford / New York: Osprey Publishing.
- Fer, İ. ve Heyli, R. (1399). Berresi ve Tahlil-i Taktikha-yı Nizami-i Asr-ı Safevi Şah İsmail ta Şah Abbas-ı Evvel (957-1038 k.), *Neşriye-i Motalaa-i Tarih-i Ceng*, 13, 75-99.
- Firuzcai, A. ve Heydari, S. (1391). Sazman-ı Nizami-i Safevi ez Agaz ta Payan-ı Dovre-i Şah İsmail-i Kebir, *Neşriye-i Pejoheş-i Tarih*, 7, 69-97.
- Fraser, J. B. (1825). *Narrative of a Journey into Khorasan in the Years 1821 and 1822*. London: Longman.
- Gardane, A. (1362). *Memuriyet-i Jeneral Gardan der İran*. Tahran: İntişarat-ı Nigah

- Golamrezai, A. (1393). *Evza-yı Nizami-i İran der Dovre-i Nadir Şah*. Tahran: Entesarat-ı Danişgah-i Fermandehi ve Setad-ı Erteş-i Comhori-i İslami-i İran.
- Heydarimehr, M. ve Sohrabzade, S. (1397). Berresi-i Islahat-ı Nizami der İran Asr-ı Kacar Piş ez Meşrute ve Asibha-yı An, *Neşriye-i Tarih-i Rivayi*, 8, 131-159.
- Hoseyni, H. ve İlm, M. R. (1397). Berresi-i Mevani-i Şeklgiri-i Erteş-i Modern der Nime-i Nohost-ı Hokumet-i Kacar, *Neşriye-i Motalaat-ı Tarih-i Ceng*, 4, 115-142.
- İvanov, M. S. (2021). *İran Tarihi: En Eski Çağlardan Yirminci Yüzyula*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kalantari, Y. (1976). *Feth Ali Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1797-1834)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Son Çağ Tarihi Kürsüsü.
- Karadeniz, Y. (2006). *İran'da Sömürgecilik Mücadelesi ve Kaçar Hanedanı (1795-1925)*. İstanbul: Bakış Yayınları.
- Karadeniz, Y. ve Sadri, M. (2014). Kaçar İdaresi Döneminde İran'da Askeri Alanda Yapılan Islahat Teşebbüsleri ve Sonuçları. M. A. Beyhan (Ed.) *Nizam-ı Cedid'in Başlangıcının 220. Yılı Münasebetiyle Tarih Boyunca Yenileşme Hareketleri Sempozyumu (126-150)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Keçeci, S. (2016). *The Grand Strategy of the Russian Empire in the Caucasus against Its Southern Rivals (1821-1833)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, London: The London School of Economics and Political Science.
- Kılıç, H. (2006). *İran'ın Modernleşme Sürecinde Osmanlı Devleti'nin Rolü (1848-1923)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü.
- Malcolm, S. J. (1815). *The History of Persia: From Early Period to the Present Time Vol II*. London: John Murray.
- Markham, C. (1367), *Tarih-i İran der Dovre-i Kacar*. Mirza Rahim Ferzane (Çev.). Tahran: Aseman.
- Mehdevi, A. H. (1355). *Tarih-i Revabit-ı Harici-i İran ez İbtida-yı Douran-ı Safeviye ta Payan-ı Ceng-i Dovvom-ı Cehani 1500-1945*. Tahran: İntişarat-ı Emir-i Kebir.
- Necmi, N. (1374). *Abbas Mirza*. Tahran: Maharet.
- Nefisi, S. (1383). *Tarih-i İctimai-i Siyasi-i İran der Dovre-i Moasır*. Tahran: Ahura.

- Pakrevan, E. (1376). *Abbas Mirza*. Tahran: Çeşme.
- Ramazani, A. (1386). *Moehadat-ı Tarihi-i İran 100 Karardad ve Moehadat-ı Tarihi ez Esr Safeviye ta Payan-ı Esr-i Kacariye*. Tahran: Terfend.
- Sadri, M. (2013). 19. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar İran'da Askerî Alanda Yenileşme Hareketleri, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol: 6, Issue: 8, 483-497.
- Sepehr, M. T. (1377). *Nashü't-Tevarih: Tarih-i Kacariye ez Agaz ta Payan-ı Saltanat-ı Feth Ali Şah Cild-i Evvel*. Tahran: Esatir.
- Şabani, R. (1385). Erteş-i İran der Dovre-i Zendiye, *Neşriye-i Pejoheshname-i Tarih*, 2, 61-86.
- Şemim, A. A. (1387), *İran der Dovre-i Saltanat-ı Kacar*. Tahran: Behzad.
- Tapper, R. (2004). *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler: Şahsevenlerin Toplumsal ve Politik Tarihi*. F. Dilek Özdemir (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Türker, Ö. (2020). *Güney Kafkasya'da Rusya-İran Nüfuz Mücadelesi (1779-1813)*. Ankara: TTK.
- Uncu, C. (2018). *Feth Ali Şah Dönemi (1797-1834) Kaçar Hanedanı'nın Dış Politikası*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yetiş, İ. (2017). Kaçar Hanedanlığı Döneminde İran Ordusu, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 35-68.
- Zergerinejad, G. (1386), Abbas Mirza: Nohostin Mimar-ı Bina-yı Nizam-ı Cedid der İran-ı Moasır, *Mecelle-i Danişkede-i Ulum-ı İnsani*, 182, 79-111.
- Zergerinejad, G. (1398). *Endişe ve Siyaset der İran-ı Kacar Cild-i Evvel*. Tahran: Nigaristan-ı Endişe.

Summary

Iran could not have any regular army system until the reign of Pahlavi Dynasty. Although the backbone of the army did not show many drastic changes in Iran, where some radical military changes are observed together with Safavids, the army's acquaintance with new ordnance coincides with this period. The military development and transformation of Iran, which had been fighting with the Ottoman Empire in the East for a long period, was considered as the guarantee of her political existence. In this sense, the same consideration continued in other dynasties that came to Iran after Safavids and military reforms were required also during the Afshar and Zand periods even though these were not systematic and radical. Looking into Iran's history, it is striking that the most comprehensive and effective military reform movement started with Qajars' ruling. Therefore, this study aims to reveal the reforms, implemented during the reign of Feth Ali Shah, which includes the most comprehensive and planned reform movements of the first period of Qajar Dynasty and their results in the field. Within the scope of the method, the text was created by analyzing the

historiographers, main sources and copyrighted works of the period, written by feeding from these sources.

Qajars, who came to power at the end of the XVIII. century is a Turkic tribe that left Anatolia and settled in Iranian Azerbaijan centuries ago. This tribe had members, who served in the government even in the periods of the dynasties in power along the history. With the seizure of power of Agha Muhammed Khan, who was one of the members of this Dynasty, which had served both in the fields of bureaucracy and military, the Qajar hegemony that would last for about 130 years began. With the enthronement of Feth Ali Shah, the nephew of the short-lived Agha Muhammed Khan, the centralization process of the state started and the Shah Feth Ali tried his best in order to ensure political stability. As a requirement of centralization policies, Feth Ali Shah felt the need to make various arrangements in the army structure, as well. At that time, the troops consisted of the soldiers in the hands of clans and tribes in Iran, which did not have a regular army structure. The existence of an army with both internal and external combat capability was deemed necessary for the territorial integrity of the Qajars. Accordingly, Feth Ali Shah preferred to get assistance from the European state France, with whom he was in political alliance at that time. Political reasons pushed France to view this process positively and the military and diplomatic delegation that came to Iran by the orders of Napoleon Bonaparte began their duty in consequence of the signed agreement. The soldiers, consisting of French officers who stayed in Iran for about two years, made great efforts to create a regular army in many parts of the country. French officers, who were experts in many technical fields such as engineering, military geography, infantry training, and artillery, gave basic and specialist military training in Iran. At that time, the French, who specifically focused on trainings in the army of Crown Prince Abbas Mirza, who pioneered the reforms, formed an important infantry army in Azerbaijan. In addition, the existing armory in Isfahan was renewed and the modern cannons manufacturing began here. It is obvious that the French made a difference in the army in two years, although it did not take on a fully regular structure. The British, who replaced France, having had to leave the region as a result of the change in political alliances, continued the military reform process. The British, who stayed in Iran for about six years, ensured the use of thousands of modern weapons in the Iranian army, provided a budget to Feth Ali Shah for military reform, and provided the officers of their own army to train Iranian soldiers personally. Besides, the greatest development of the period was the fact that Abbas Mirza provided the opportunity for some, whom he initiated to be elected, to go to London as students and receive education in the fields such as science, medicine and military service. These returned to Iran after receiving foreign language education and served in important institutions of Iran in the army and in social life for many years.

The period when the French and the British started military reforms in Iran was a period when the Iran-Russian war continued. With the effect of the military reform process, Iran showed significant resistance in this war. The resistance in the battles, especially towards the last years of the war, shows that the military reform provided relative benefits in the Iranian army. However, the process, which could not expand a long period, prevented the formation of a complete order in the army and Iran was defeated in the Russian war. In another war that Iran joined after this period, she fought against the Ottoman Empire. This was a war, in which Iran gained victory in Baghdad and Erzurum regions. Despite the fact that the Ottoman army not having been able to use all its qualified power on the field was a matter of fact, Iran proved its strength against the Ottoman army, especially in the battles at the infantry level, and it was seen that the greatest benefit of the military reform process emerged in the Ottoman-Iranian war. Consequently, the military reform process during the reign of Feth Ali Shah set an example for the reforms to be implemented in Iran in the upcoming period.

Ek 1.

[Fransız Üniformasıyla Teçhiz Edilen İran Serbaz Askeri]. Nefisi, 1383, s. 138.